ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՑ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 28 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1863 — ԹԻՒ 717

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 28 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Նաբոլէոն կայսրը կերևի թէ բոլորովին թող տուած չէ՛ իւր առաջարկութիւնը 'ի մասին վեհապետական ժողովոյն: Կըհաստատեն թէ Նորին Վեհափառութիւնը ինքնագիր երկրորդ նամակ մի գրած է Մեծին Բրիտանիոյ օգոստափառ թագուհւոյն այս կարևոր խնդրոյն վրայօք. և եթէ Անգղիոյ կառավարութիւնը դարձեալ մերժելու ըլլայ՝ ինչպէս որ շատ հաւանական է, Գաղղիոյ խնդիրը, յայնժամ Նաբոլէոն կայսրը միտք ունի վեհապետական մասնաւոր ժողով մի գումարելու 'ի Փարիզ քննելու և բարեկամական կերպիւ որոշելու համար 'ի կախ մնացած եւրոպական խնդիրները: Գաղղիոյ արտաքին գործոց սենատին մօսիւ Տրուէն տը Լուի այս մասօք շրջաբերական նամակներ յուղարկեց Եւրոպիոյ վեհապետաց՝ Դեկտեմբերի 5 ամսաթուով ըստ նոր տումարի: Այսու ամենայնիւ ըստ հասարակաց կարծեաց, հաւանական չերևիր որ վեհապետական մասնաւոր ժողով մի ևս կարող ըլլայ գումարուիլ: Բայց ընդհակառակն գումարուելու ալ ըլլայ, չեմք յուսար որ գլխաւոր արդիւնք մի ունենայ առանց մասնակցութեան Մեծին Բրիտանիոյ կառավարութեան:

Գաղղիոյ Մոնիթէօրը՝ զկնի թեթև քննութեան միաբան հաւանութեամբ ընդունեցաւ զգաղափարը ուղերձին որ պատրաստուած էր 'ի պատասխանի կայսերական գահախօսութեան:

Նաբոլէոն կայսրը՝ ամսոյս 9–21ին, ընդունելով զպատգամաւորները՝ որոնք գացած էին 'ի մատուցանել նմա զյիշեալ ուղերձը, և հետևեալ կերպիւ խօսեցաւ անոնց.

"Իմ գործոյս միակ շարժառիթը՝ բարին է. և կը ցանկամ որ թէ մեր հայրենեաց մէջ և թէ օտար ազգաց մէջ, կիրքերը հանդարտին և միաբանութիւնը ու համաձայնութիւնը հաստատուին:

"Այս պատճառաւ կըբարեմաղթեմ 'ի բոլոր սրտէ որ շուտով հասնի այն ժամանակը, յորում կարելի պիտի ըլլայ եւրոպական վեհապետական ժողովոյ մի միջոցաւ բարեկամաբար որոշել զմեծ խնդիրները, որոնք երկպառակութեան պատճառ եղած են 'ի մէջ կառավարութեանց և ժողովրդոց: Այս բարեմաղթութիւնը Մեծն Նաբոլէոն ևս կընէր Սենդ Հելէնի կղզւոյն մէջ՝ երբոր կըսէր "Եւրոպայի մէջ պատերազմը՝ համազգային պատերազմ ընել է: Այս մեծ մտածութիւնը, որ յառաջին ժամանակս անգործադրելի կըհամարուէր, միթէ կարելի չէ՞ որ մեր օրերը գործադրելի և արդիւնաւոր ըլլայ: Երջանիկ պիտի համարիմ զիս հրատարակելու միշտ այն սկզբունքը, որ ուրիշ դարու մը նախապաշարմունքը ջնջելու կը նայի: Միաւորենք ուրեմն մեր ջանքը այս վեհանձնական նպատակին համար, և հոգ չտանինք արգելքներուն վերայ բայց միայն անոնց յաղթելու համար. նմանապէս ուշադրութիւն չմատուցանենք մեր նպատակին չհաւատացողներուն բայց միայն զանոնք ամօթով ձգելու համար":

Ինչպէս կըտեսնուի այս համառօտ ատենախօսութեան իմաստէն, Նաբոլէոն Երրորդին նպատակը և ջանքը շատ մարդասիրական և խաղաղասիրական է. ուստի թէև կարելի չըլլայ վեհապետական ժողովոյն գումարուիլը, դարձեալ տարակոյս չկայ թէ Գաղղիոյ կայսրը իւր հզօր ազդեցութեամբը պիտի աշխատի Եւրոպիոյ խաղաղութիւնը հաստատուն պահելու. և իւր այս ջանիցը պատրաստ պիտի գտնէ միշտ Մեծին Բրիտանիոյ իմաստուն կառավարութիւնը՝ որ միևնոյն խաղաղասիրական հոգւով լցեալ է:

Ուստի, որչափ ժամանակ որ այս երկու դաշնակից մեծ տէրութեանց օգուտները միաբանութիւն և խաղաղութիւն կըպահանջեն, կրնամք հիմնաւոր կերպիւ յուսալ թէ մեծ պատերազմ մի դիւրաւ չկրնար պատահել Եւրոպիոյ մէջ:

Շլէսվիկ–Հոլշթայնի դքսութեանց աթոռոյն ժառանգութեանը պատճառաւ, Տանիմարքայի թագաւորին և Գերմանական դաշնակցութեանը մէջ տեղի ունեցած տարաձայնութիւնը երթալով կըշփոթի: Արդէն գերմանական բազմաթիւ զօրք ճամբայ ելած են յիշեալ դքսութեանց տիրելու համար: Տանիմարքայի թագաւորն ևս վերջին լրոյը նայելով՝ որոշած է զինու զօրութեամբ դէմ դնել այս յարձակմանը: Այսու ամենայնիւ Անգղիան և Գաղղիան մեծ գործունէութեամբ և իրենց ամեն ազդեցութիւնը կաշխատին արիւնահեղութիւնը արգելելու և բարեկամաբար կարգադրել այս տարաձայնութիւնը:

Եթէ չյաջողին արգիլելու պատերազմին սկզբնաւորութիւնը, դարձեալ յուսալի է թէ փոքրիկ ճակատամարտութենէ ետև՝ այս կռիւը շուտով պիտի վերջանայ մարդասիրական բարձր միջնորդութեամբ յիշեալ երկու մեծ տէրութեանց:

Ամերիկայի համազգային պատերազմը միօրինակ կըշարունակուի, և Հիւսիսային զօրաբանակը ժամանակէ մը 'ի վեր մեծ և պզտիկ յաղթութեամբք յառաջ երթալու վերայ է միշտ. և մօտերս լուր մի տարածուեցաւ նաև իբր թէ Վաշինկթընի մէջ գըտնուող Անգղիոյ դեսպանը հեռագրական գծիւ ծանուցած է լորտ Ռասէլին 'ի Լոնտոն՝ թէ Հարաւային Միացեալ Նահանգները մեծ նեղութեան և անճար վիճակի մը մէջ կըգտնուին, հետևաբար պատերազմը մինչև երեք ամիս կըվերջանայ: Բայց Լոնտոնի Գլոպ անուն պաշտօնական օրագիրը սուտ կըհանէ այսպիսի հեռագրական ծանուցման մի գոյութիւնը. և տարակոյս չկայ թէ Հարաւային դաշնակցութիւնը տակաւին բաւական զօրութիւն ունի երկար ժամանակ դէմ դնելու Հիւսիսային զօրաբանակին յարձակմանցը:

Վաշինկթընի մէջ ազգային ընդհանուր ժողովը ամսոյս 7ին՝ ըստ նոր տումարի բացուեցաւ: Լինքօլն նախագահը, որուն առողջութիւնը սկսաւ հաստատուիլ, հրատարակեց իւր գրաւոր պատգամը. ո-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Ի ՇՆՈՐՀԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԵԾԱՀԱՆԴԷՍ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԵԱՆ
ՏԵԱՌՆ ՊՕՂՈՍԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ

Եւ Աստուածընտիր Առաջնորդի վիճակիս Զմիւռնիոյ

ՈՂՋԵՐՁ

Ամենախոնարհ ակնածութեամբ:

Հրեշտակդ Մասեաց, երկնասլացիկ 'ի թևս քոյին զայս մըտանիջ,
Ընդ միրոյն ծուխ Վարդերին տարցես առ Հայր մեր 'ի փանջ,
Իբրև ծոնի երախտապարտ Հայկազն սրտից Զմիւռնոյ,
Շնորհաւորել զհանդէս տօնի անմահ անուան Հօր մերոյ:

Ահ, Հա՛յր, Քոյին ձիրք եր՛նաձիրք պսակեալք յօդուտ Տանս Հայկեան.
Որով 'ի տիպ վեհ հրաշալոր ուստ փոխոյն Տարօնեան,
Լինեան քնարից են արժանիք, այց յիշատակ 'ի Մասիս,
Դրոշմի յաւէտ 'ի Պարսեան ո՛չ 'ի կճեայս գեղանիս,
Այլ մանաւանդ 'ի ծոցս սրտից որդւոց Քոյին սիրասուն,
Զի արդասու քրտանցդ կացցէ շնորհապարտ Հայկեանս Տուն:
Տուն՝ որ ընդ փորձ բազմադիմի անց աղետից 'ի կրկէս,
Եւ ընդ թևօք արդ Օսմանեան բարերարեալ փայլէս,
Սահմանողիր կորդացն հիմնեաց զաշտապարն
ըղձլոշակ

Եւ զՔեզ, Հա՛յր, փառախանձամեծ Բիւզանդեանն քաղաք,
Ցափշտակեալ 'ի մեր գրկաց ամբարձ յաթոռ գերագահ:
Սակայն, ո՛ Հայր, քոյդ յիշատակ անեղծ 'ի միտս կայ 'ի պահ,
Եւ Քոյդ անուն անջինջ գրեսցի յոսկի 'ի տառս 'ի Մասիս՝
Ցորչափ Արփին օրակըշիռ դեղն շրջան 'ի յառաջս.
Թէ «որ զԱզգ իւր սիրէ անդուլ այսպէս փառաց է արժան
Որպէս ՊՕՂՈՍ սիրեաց զՄայրս և սիրեսցէ յաւիտեան»:

Ի Զմիւռնիա, 'ի 26 Դեկտեմբերի 1863:

Գէորգ Յ. Խորասանճեան,
աշ. Ս. Մեսր. վարժարանին:

Մոսկուայի Հայրապետեր Ռուսիոյ անուն կիսամսեայ լրագրոյն 48 թիւէն քաղուած:

Լեհաստանի ապստամբութեան գլխաւոր պատճառը, եթէ նայինք նոյն իսկ ապստամբաց և կամ նոցա քահանայից խօսքին, է՝ որպէս թէ ազատել եկեղեցին (լատին կաթոլիկականը) Ռուսաց ձեռքէն, եկեղեցին, որ՝ որպէս թէ չունի իւրեան անկախական ազատութիւնը և դատապարտուած է ծանր լծի տակ: Բայց մենք տեսանեմք որ այդ կարծիքը սխալ է և բոլոր անհիմն: Ապստամբութեան գլխաւոր պատճառը, որպէս վկայում են այժմ նաև Եւրոպական բազմաթիւ լրագիրները, և անգղիական Հայմար Գարմիր, ո՛չ է եկեղեցին, ո՛չ է լուծը, այլ այն ազատութիւնն է, որ ստացան Լեհացիք 'ի Թագաւոր Կայսերէն այս վերջին ժամանակներումս: Եթէ չստանային նոքա այդ նոր տուած ազատութիւնը, եթէ մնային նոքա այնպիսի վիճակի մէջ, որպիսի վիճակի մէջ գտնուում էին առաջ–քսան տարի յառաջ, չէին ապստամբեր և չէին համարձակեր ձայն և գլուխ բարձրացնել, որպէս չբարձրացուցին Աւստրիոյ և Բրուսիոյ ձեռքի տակ գտնուած Լեհացիք, որք չունին այն ազատութիւնը: Եկեղեցին՝ մէջ բերելն և կրօնի համար պատերազմ բանալն և հաւատոյ համար նահատակուիլը՝ անայն և միայն մարդ խաբելու համար պատրուակաւոր խօսքեր են: Նոցա եկեղեցին, որպէս և մերը, ունի լիակատար ազատութիւն կատարելու իւր ամենայն կարգերը, ծէսերը և պաշտամունքը: Ռուսաց տէրութիւնը մինչև ցայժմ բռնութիւն 'ի գործ դրած չէ՛ իւր հաւատարիմ այլադաւան հպատակաց և ո՛չ մէկի հաւատոյ կամ եկեղեցւոյ դէմ: Այսպիսի գործ և դիտաւորութիւն յայտնի չէ Օգոստափառ Աղեքսանդր Երկրորդ կայսեր բնաւորութենէն: Ընդհակառակն՝ Լեհացիք ինքեանք երևում են այսպիսի դիտաւորութեանց և բնաւորութեանց տէր մարդիկ: Ընդհանուր պատմութիւնն ցուցանում է յայտնապէս՝ թէ նոցա թագաւորութիւն և թագաւորք անցեալ ժամանակներումն ո՛չ միայն ազատութիւնը յափշտակում էին եղած այլադաւան քրիստոնեանների, որք գտնուում էին հպատակութեամբ նոցա տէրութեան մէջ, այլև միշտ աշխատած են կա՛մ նեղել և կամ հաւատափոխ առնել, այսինքն՝ կաթոլիկութիւնը ընդունել տալ իւրեանց բոլոր այլադաւան հպատակաց: Այս բանս մենք կարող ենք ապացուցանել նաև մեր ազգային պատմութեամբ:

Մեր ազգային պատմութենէն յայտնի է՝ թէ երբ որ մեր տասներորդ դարում Բագրատունեաց թագաւորութիւնը վերջացաւ և թագաւորութեան մայրաքաղաքը, հզօր և բուռ ամենայն թեան՝ հազար ու մէկ եկեղեցի ունող Անին՝ բարբարոսաց (Պարսից Տաճկաց) ձեռքը անցաւ, ժողովուրդը չկարողանալով դիմանալ նոցա լծին, թողուլ իւրեանց տունը տեղը՝ ցրուեցան զանազան կողմեր, որոց մի մասն անցաւ 'ի Յոյնս, միւս մասն 'ի Մոլտաւիա, և երրորդ մեծագոյն մասն 'ի Լեհաստան, ուր

րուն մէջ ազգու կերպիւ կըպաշտպանէ գերեաց ազատութիւնը, և կըսէ թէ պատերազմը միմիայն միջոցն է Ամերիկայի նահանգաց միաւորութիւնը վերահաստատելու: Ուստի այս պատերազմը յաջողութեամբ առաջ տանելու համար, 460 միլիոն թալէրի փոխառութիւն մի կառաջարկէ: Ի մասին արտաքին գործոց, Լինգօլն նախագահը կըյայտնէ իւր պատգամաւորութեանը մէջ թէ Վուաշընկթընի կառավարութեան յարաբերութիւնները խիստ բարեկամական են բոլոր օտար տէրութեանց հետ:

Յունաստանի պաշտօնէից ժողովը ամէնը մէկտեղ իւր հրաժարականը տուաւ 'ի պատճառս տարաձայնութեան միոյ, որ ժամանակէ մը 'ի վեր կըտիրէր 'ի մէջ յիշեալ ժողովոյն նախագահին և պատերազմի պաշտօնեայ մօսիւ Սմոլէնսքին: Թագաւորը չուզելով ընդունիլ այս հրաժարականը, ժողովը սկսաւ շարունակել իւր պաշտօնը բայց 'ի պատերազմի անսուչէն, որուն տեղը ուրիշ մը պիտի դրուի:

Յոնիական կղզեաց մասին մեծ տէրութեանց ըրած որոշումը խորին տրտմութեան պատճառ եղած է բոլոր Հելլենացւոց: Յոնիացիները երկար աղերսագիր մի մատուցին Գէորգ թագաւորին, աղաչելով զՆորին Վեհափառութիւնը որ բարեխօս ըլլայ մեծ տէրութեանց առջև 'ի փոփոխութիւն իրենց որոշմանը: Յայտնի է որ այս որոշումը՝ Կորֆուի բերդերուն քանդուիլը և Յոնիական կղզեաց մշտնջենաւոր չէզոքութեան մէջ մնալն է:

Թէպէտև այս եւրոպական նորահաստատ դաշնադրութեան փոխուիլը շատ դժուար է, այսու ամենայնիւ Հելլենացիները կըյուսան թէ իրենց թագաւորին ազդու բարեխօսութեամբը և Յունաստանի պաշտպան երեք մեծ տէրութեանց շնորհիւը կարելի է օգտակար փոփոխութիւն մի ձեռք բերել:

Քաղաքիս վաճառականութեան Ատեանէն հետևեալ ազգարարական գրուածը յուղարկեցաւ մեզ 'ի հրատարակութիւն.

Թիճարէթ քանուննամէի հիւմաիւնունուն էհքեամը միւնտէրիճէսինտէն հէր պիր թաճիրին պիլմէսի տէրէճէի վիճուպտէ օլան ֆըքրալարը արա սըրա ղազէթալար վասիթասըլէ իլան իտէճէկլիկի միւսիլլէ, մուամելատ ճարիէի թիճարէթին րուհը միսապէսինտէ օլան քամպիալ մատտէսի նիզամըն ճիւմլէտէն էվէլ պէեանընը էհէմմ վէ էլզեմ ատ իտէրիզ. չէօյլէ քի քանունը թիճարէթին եէտմիշինճի մատտէսինտէ միւնտէրիճ օլտուղու վէճհ իլէ, պօլիչա քեաղըտը պիր մահալտէն աիհէր մահալէ չէքիլուպ էլտէթ պիր թաճիրի օլմաք, վէ թէտիէ օլունաճաք մէպլաղըն մըքտարը վէ կէրէք աքչէի վէրէճէք շախսըն իսմի վէ նէ վաքըթ վէ նէ մահալտէ թէտիէ օլունաճաղը թասրիհ օլունուպ քէօրչուլուղու նուքուտ վէ իմթաման նմի իպարէթ տիր, եօխսա պիր հիսապէ մահսուպէն վէ եապաչքա պիր ճիհէտտէն միտիր պէեան օլունմաք լազըմտըր վէ պիր շախսը ղախըլըն էմր վէ սըփարըշընա մէնսուպտուր, վէ եա չէքէն աւէմին թէսարիֆընա, միւսիւ սէրահէթէն զիքր օլունուպ անճաք պիր իքի իւչ տէօրտ վէ օլունտան զիետէ նուսխասը օլուր իսէ անը տախի զիքր իտէրէք քաչընճը նուսխա օլտուղունու պէեան իթմէք լազըմտըր վէ եէթմիշ ալթընճը մատտէսինտէ կէօստէրիլտիկի իւզրէ պօլիչա քեաղըտընը չէքէն վէ կէրէք հավալէսինի իտէն քիմսէնէլէր պօլիչանըն քապուլու վէ վատէսինտէ թէտիէսինի պիր պիրինէ միւթէքէֆիլ տիրլէր, վէ եէթմիշ տօքուզունճու մատտէսինտէ տախի պօլիչայը քապուլ իտէն քիմսէնէնին էլտէտէ մէպլաղընը վէրմէկէ միւթէահիտ օլտուղու վէ չէքէն աստմ պօլիչանըն քապուլընտան էվէլ միֆլիս օլուպտա քապուլ իտէն աստմ խապէր ալամատըղը թաքտիրտէ պիլէ էյնէ քապուլտէն նէքիւլ իլէ աքչէսինի վէրմէկէ մէճպուրիէթի օլմատըղը միւսէրրէհ տըր վէ սէքսէնինճի մատտէսինտէ մուհարրէր օլտուղու վէճհիլէ պօլիչանըն քապուլը քէյֆիէթի իմզա իլէ թաստիք օլունմաք վէ մաքպուլ տըր թարիհիլէ պէեան քըլընմաք. վէ տուխուլ ինտէ իթիպարէն վատէսի վար իսէ քապուլը թարիխինի թասրիհ իթմէք լազըմ կէլտուպ պու սուրէթտէ թարիխ քօնուլմազ իսէ պօլիչանըն թարիխինտէն իթիպարէն վատէսի հէսապլանարաք աճէլէսի վէրիլմէք լազըմ տըր, վէ պօլիչա քեաղըտը իպրազ օլունտուղու անտէ նիհայէթ էյիրմի տէօրտ սահաթ զարֆընտա քապուլ օլունմաք լազըմ կէլէճէկի վէ պօլիչալարըն թէսլիմէսիչուն միւտտէթ վէ տէթ պէլլէտ քապիլինտէն օլարաք հէր տուրլու մօսհըլ իթմաթ քէյֆիէթի լէզվ օլունաճաղը տախի սէքսէնիքի վէ սէքսէնիւչ վէ տօքսանիքինճի մատտէլէրինտէ կէօստէրիլմիշտիր.

Իմտի թիճար աէնիլէն զէվաթըն քամպիալ մատտէսինտէ մէնվալ մէշրուհ իւզրէ ամէլ վէ հարէքէթ էյլէմէլէրի լազըմ կէլիրքէն իչլէրինտէն պազըլարը չէքտիքլէրի պօլիչալարը նիզամսըզ սուրէթտէ եազմաքտա վէ քապուլ իտէնլէրին իսէ պազըսը եալընըզ քապուլ իմզա իտէրէք եազընըզ իմզա վազ իթմէքտէ վէ պազըլարընտէ սատէ պիր իմզա քօյուպ քապուլ մաքպուլ իպարէսինի վէ քապուլ թարիխինի պէեան էյլէմէքտէ, վէ հէմ պիր թաքըմըտէ պօլիչա իւզէրինէ հիչ պիր շէյ եազմայարաք լիսանէն քապուլ իմզա իթմէքտէ օլուպ վաքթա շու պէեան իթտիֆիլիկ հալլէրտէն եալընըզ իմզա քօյմաք վէ եախուտ էլ եազուսը իլէ քապուլ իմզա թարիխինի եազմաք սուրէթլէրի էհմէն վէ պունուն իւզէրինէ կէօսթէ քապուլլար թէմամիլէ քանունա թէվֆիք հարէքէթ իթմէտիմ տէյու պօլիչա պէտէլինին թէտիէսինտէ մուխալիֆէթ օլունմաքտա ճաղը միւպէրհին իսէ էտտէ, իսէ հէր հալտէ քանունէ կէօրէ տավրանմաք նամուսը թիճարէթ իճապընտան օլմասիլէ էկէր իշ եալընըզ մալումաթըզըլըք իսէ օլարաք պիլա զարէր պէօյլէ նիզամըզ սավրանմալէր էհլ էրզ վէ նամուսը թաքըմընտան իսէ, օյ միսիլլու ղաթլէրի ղաֆլէտտէն իքազ իթմէք վէ եախուտ ղարէզ վէտէսինէ մէպնի օլտուղու հալտէ ճէրիտէ իխպարլէրինէ պիր նուքթէ սիեաճ իչթիհաճ պրօքուրան պաշքա ֆէնա իտէտէրէս օլմամաճաքլարընը պիլտիրմէք իչուն թաքվիլ մաքալ էյլէտիք. պիր պօլիչանըն վէ խուսուս աւանս պօտուսնօ քապուլ օլունմասը հալտէ պիլթէխիր նիզամը վէջհիլէ պրօթէսթօ օլունմասը քանունէն թի-ճարէթ միւրթէզանտան օլտուղու ճիմլէնին մալումու օլմաք վէ եախուտ խոտշունատէն օլտուղունու սերա փէլալու հաճէթ կէօրէմէտիք.

Արշալուսոյ 714 թուոյն մէջ հրատարակեցինք աղերսագիր մի, որ ստորագրութեամբ Իզմիրի 48 ազգային երեւելեաց և 8 քահանայից մատուցեալ մեր վսեմափայլ ընդհանուր կառավարչին, որպէսզի քաղաքիս Հայոց ամենախոնարհ երախտագիտութիւնը յայտնէ օգոստափառ Ապտ-իւլ-Ազիզ մեծազօր կայսեր, վասն իւր մարդասիրական հրամանացը 'ի մեծարանս մեր ամենապատիւ տէր Պօղոս սրբազան առաջնորդին և Նորընտիր Պատրիարքին Հայոց:

Ի պատասխանի այս աղերսագրոյն, բարձրապատիւ Մեծ—Եպարքոս Ֆուատ փաշան հաճեցաւ հետևեալ մարդասիրական նամակը յուղարկելու առ վսեմափայլ ընդհանուր կառավարիչն մեր. որ փութացաւ հաղորդել զայն քաղաքիս ազգային Վարչութեանը:

Տէվլէթլիւ Էֆէնտիմ հազրէթլէրի,

Պու քերէ միւթալիք մէ չէրէֆսուտուր պույուրուլան եմի ու ֆէրմանը միւզարում ունվան հազրէթը Փատիշահի մանթուքը ճէլիլի իւզրէ Իզմիրի փաթրիքի նասպ վէ թայինի դոլայըսիլէ օլան մեմնունիէթ Պօղոս Էֆէնտի ձէնապլէրի ն Տէրսաատէ ճէլպի էտանէ հազրէթլէրի կէօսթէրիլէն լութֆ աղայը թէշէքքիւրի իլէ Իզմիր միլլէթին նամուսու թէշէքքիւր աչըքլարը միւթէզէմմին

հաստատեցին նոքա իւրեանց առաջին զաղթականութիւնը: Լեհաց թագաւորները 'ի սկզբան անդ սիրով ընդունեցին մեր Հայերին և սկսան տալ նոցա մեծամեծ արտօնութիւնք, 'ի հարկէ այն նպատակաւ, որ մեր Հայերն և որք դեռ գտանուում էին բարբարոսաց լծի տակ, լսելով իւրեանց հայրենակցաց բարեյաջող համբաւը, ձիգեանք եւս գաղթուին 'ի Լեհաստան: Այս դիտաւորութիւնս կատարուեցաւ խիստ թեամբ, և սակաւ միջոցի մէջ գաղթականութիւն հասաւ մինչև բաւական հազար տան, որ փոքր բան չէ: Ո՞ւր են այժմ այդ քան մեր ազգայինք, ի՞նչ գործի մէջ են նոքա, ի՞նչ հաւատ ունին, և ի՞նչ լեզու: Պատասխանեմ ես. չկա՛ն նոքա, ջնջուեցա՛ն նոցա երկրի վերայից, անհետացա՛ւ նոցա Լուսաւորչական կրօնը, նոցա լեզուն, յափշտակուեցան նոցա հոգեւոր եկեղեցիքը, ժողովուրդը նմանեցաւ մոլորեալ ոչխարաց ... Մնացին միայն նոցա տոհմանունները ... Լեհացիք չեն կարող արդարանալ այս կէտիս մէջ. մեր ազգայնութիւնը, մեր կրօնը, մեր եկեղեցիքը և լեզուն կորած են արդէն Լեհաստանի մէջ՝ Լեհաց թագաւորաց, քահանայից և ժողովրդի շնորհիւը, այն ժողովրդի, այն քահանայից, որք այժմ այսպէս անամօթաբար համարձակում են արտասուել ըզՌուսաց տէրութիւնը:

Մեր երջանիկ կաթողիկոսներից մի քանիսն դիմեցին առ թագաւորս նոցա աղաչանօք և պաղատանօք՝ պահել և պահպանել մեր ազգայինքը, նոցա կրօնը և եկեղեցին, բայց նոքա անլուր եղեն նոցա աղաչանացը, և դարձեալ իւրեանց գլխուցածը և կամեցածը կատարեցին: Երանաշնորհ Մովսէս կաթուղիկոսի նամակն առ Վլադիսլաւ արքայ Լեհաց, գրեալ 'ի թուին Հայոց ՌՁԱ. (յամի Տեառն 1632), կարող է անժխտելի ապացոյց լինել այս բանիս: Լսեցէ՛ք որբա՛ն, ո՛ հանրագէտ, յիշեալ ազգասէր Հայրապետ խօսքերը, որ ասում է.

«Նուաստ ծառայ ծառայից Աստուծոյ, Մովսէս կաթուղիկոս ամենայն Հայոց, յաջորդ և փոխանորդ գահակալութեանն Գրիգորի 'ի վիճակ Թադէոսի սրբոյ առաքելոյն՝ 'ի վերայ Արարատեան տանս, 'ի հեռաստանէ 'ի յոր առ ընթեր գոլով մեծարգոյ և բարձրաբերձ գահոյից Ձերոց՝ գալ մատչիմ և զԱստուածայինն մատուցանեմ ողջոյն, նորընծայ և Քրիստոսապսակ թագաւորիդ մերոյ Վլատիսլաւի՝ համեստ ամենայն բնակչացն աշխարհին մերում, Քեզ և ընդ Քեզ եղեալ մեծամեծ և Քրիստոսասէր իշխանացդ, յամենեսեան և յամենայնի 'ի Տէր խնդալ: Եւ հայցանելով հայցանեմ զանօթից պատասխան 'ի տանէ անմահ Թագաւորին Յիսուսի, զոր Տէր Աստուած անխարձ և անայլայլելի պահեսցէ ըզմեծութիւն Ձեր մինչև 'ի խորին ծերութիւն հանդերձ և խաղաղարար թագաւորութեամբ 'ի հաճոյս բարերարին Աստուծոյ, ըստ մեծին Կոստանդիանոսի և Թէոդոսեայն. և յետ աստեացս վայելման՝ անմահ թագաւորութեան արժանի արասցէ՝ դասակցել 'ի կայանս սրբոցն յարագուարճ բերկրանօք և մշտակայ ուրախութեամբ 'ի տեսութիւն փառացն Քրիստոսի. ամէն:

«Եւ յետ սիրալիր ողջունական բանիցս՝ ծանի՛ր, ո՛վ ամենայաղթ Թագաւոր, զի թագաւորք երևելիքն են անմահ Թագաւորին. և որպէս նա ծագէ զարեգակն իւր 'ի վերայ չարաց և բարեաց, և ածէ անձրև 'ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց, սոյնպէս թագաւորք պարտին գործակցութ սիրով ոգւոյ և խնամածու լինել 'ի վերայ ամենայն քրիստոնէից՝ ըստ առակին Սողոմոնի. 'Մի գրկեր զաղքատն՝ որ յեցեալ և յուսացեալ իցէ 'ի քեզ': Քանզի սակաւ ազգս մեր՝ որ վասն աւերման աշխարհիս Հայոց և աղէկոծութեանցն և ցան ցրուեալ եղեն ընդ ամենայն երեսս երկրի, ոմանք առ Վիրս, ոմանք առ խաղին Պարսկս, իսկ ոմանք յԱրևմուտս նաև 'ի Մէջ ազգեաս Աստուծոյ կան նշխարացեալք պանդխտացեալք: Իսկ սակաւս 'ի բազմաց յազգէս մերմէ եղեն ընդ հովանեաւ թագաւորութեան Ձերոյ երբ առանդ ինչ 'ի պատառական տեղւոջ պաշտօնապ չլինելոյ և պատաստաքինոյ 'ի նախնեացն և 'ի խնամոց Ձերոց մինչև ցայսօր: Եւ մեր լսելով յարաժամ զնոցայն ապահովութիւն և աշխարհակալութիւնն որ 'ի Ձէնջ, գոհանամք զբարերարին Աստուծոյ և մարդասիրին, և փառս մատուցանեմք Նմա, և յաղօթս հայցեմք միշտ տալ երկարակեցութիւն Ձերոյ թագաւորութեանց: Եւ զնոյն սէրն և զխնամն հայցեմք 'ի Քէն, ո՛վ ծիրանածին մեծ բարեպաշտ Վլատիսլաւ թագաւոր Լեհաց, պահել և ո՛չ նուազել. զի ամենայն թագաւորք երկրի տեսցեն զբարիս որ խնամարկութիւնն որ 'ի վերայ նոցա, և փառաւորեսցեն զՀայր Ձեր որ յերկինս է, մինչև այց արասցէ Աստուած մեզ, և դարձուսցէ զգերութիւնն Յակոբայ, և յիշեսցէ զդաշինսն զայն՝ զոր եդին մեծամեծ հայրապետքն և թագաւորքն մեր, այսինքն սուրբն Սեղբեստրոս և Գրիգորիոս, Կոստանդիանոս և Տրդատիոս, և վասն հաստատագոյն միաբան ուխտին գարին Կնքարարին 'ի մեղան խառնեալ, նովիմք զծաղրեցին և հաստատեցին դաշինս. զնոյն սէրն հայցեմք 'ի Ձէնջ, և ո՛չ զանօտի հակառակութիւն: Զի սակաւ մի կարծ 'ի կարծեաց յուշ առնեմք Քոյին սուրբ թագաւորութեանդ, զի եկն եհաս լուր 'ի լսելիս մեր վասն նեղութեան ազգիս մերոյ՝ որ կան ընդ հովանեաւ Ձերում թագաւորութեան՝ մանաւանդ 'ի մայրաքաղաքն Լեմ, թէ եկեղեցիս առեալ են բռնութեամբ 'ի ձեռաց ազգիս մերոյ, և քահանայք և ժողովուրդք շրջին իբրև զոչխարս մոլորեալս, որոց ո՛չ

բաֆընաան թանգիմ օլունան մէմլէ պիր գըմա արդուհալըն կէօնտէրիլմիշի իֆատէսինէ տաիր վարիտ օլան թաահիւրաթը վալըլերի վէ արդուհալը մէզքիւր մէմուրիւեթը սէնաւլէրի օլտու . թաալիայը Սալթանաթը սէնիյէսին օլան Իրանէի միլլէթինին ըլլրտ բուհանիսի վէ Տէվլէթը ալիյէնին սէնաւէի սասըը օլան պիր զաթ հազրէթի լարլնէի բայէթքեարինին իֆֆալը չինէի ձլիլէի Սալթանաթը սէնիյէսին օլուսը միուխլէս ահալի մըբուաէնին պու մէձհ իլէ իֆֆալը թէշէքքիւրէ վարըդ օլան հիմէթլերի սահի մուձիպը մահզուլիյէթ օլտուղունտան, փոսնը մին ատէ իլէ բէնտէկէրինէ թէսլիմի խուսուսընէ հիմմէթ պույուրմաէրի սխլաքէնէ ձէվաբնամէի սէնա ճիպլերի թէբլիղինէ իմթիյազ գըլընըր ։

1279 , Թէշրինի սանի 24 ։ ՄԷՀՄԷՏ ՖՈՒԱՏ

ԼՈՒՐԱՑԻՆ

Կոստանդնուպօլսոյ ազգային տեսուչ խորհրդոյ և հոգաբարձութեանց ոմանց կազմութիլը ծանուցինք մեր նախընթաց թուովը . սակայն անոնց անդամներէն ոմանք՝ զանազան պատճառաց համար , իրենց հրաժարականը տուած ըլլալով , նորընտիր անդամներ անոնց յաջորդեցին . որոց ցուցակը հետեւեալն է ։

Ուսումնական խորհրդէն հրաժարեցան

Օտեան Գրիգոր էֆէնտի ,
Խորասանճեան Յովհաննէս աղա ։

Անոնց փոխարէն ընտրեցան

Տատեան Պ . Սիմոն-Պէյ ,
Տէրոյենց Յովհաննէս պատուելի ։

Դատաստանական խորհրդէն հրաժարեցան

Թիւթիւնճեան Գրիգոր աղա .

Որուն տեղ ընտրեցաւ

Սմբատեան Յարութիւն աղա ։

Վանօրէից խորհրդէն հրաժարեցաւ

Քրթիկեան Բարունակ-Պէյ ,

Եւ անոր փոխարէն ընտրեցաւ

Գասեան Յարութիւն աղա ։

Տնտեսական խորհրդէն հրաժարեցաւ

Կիւմիւշճի Գասպար աղա ,

Եւ անոր տեղ ընտրեցաւ

Նորիկեան Մ . Նշան աղա ։

Կտակաց հոգաբարձութենէ հրաժարեցան

Տէրոյրենց Յովհաննէս պատուելի ,
Նորատունկեան Սիմոն աղա .

Եւ անոնց յաջորդեցին

Պարտիզպանեան Եւստոս աղա ,
Քալէնտէրեան Մատթէոս աղա ։

Հիւանդանոցի հոգաբարձութենէ հրաժարեցան

Փանոսեան Գէորգ աղա ,
Արշակ Յակոբ աղա ,
Լաթիֆեան Գասպար աղա .

Եւ անոնց տեղը ընտրեցան

Համամճեան Սարգիս աղա ,
Սուրէնեան Բիւզանդ աղա ,
Չօլաքեան Մանուկ աղա ։

ՊՕՂՈՍ—ՊԷՅ ՏԱՏԵԱՆ

Կոստանդնուպօլսոյ Քուրիէ տ'Օրիան լրագրոյն մէջ մեաերս քանի մը անգամ հրատարակել տուած էին թէ Երջանիկ վաղօգտատէր հանգուցեալ վսեմափայլ Տատեան Պօղոս-Պէյը հռոմէական կրօնը ընդունած է 'ի փարիզ իւր վերջին շունչը աւանդելու ժամանակը ։

Այս հրատարակութիւնը , որ տարակոյս չկայ թէ հռոմէական Հայ կղերին կամ կրօնամոլ աշխարհականի մը կողմանէ եղած է , զօրաւոր կերպիւ հերքուեցաւ Տատեան վեհազն ու բարեպաշտ գերդաստանէն համառօտ պատասխանաւ մը , զոր հրատարակել տուաւ յիշեալ գաղղիերէն լրագրոյն մէջ։

Գործնեալ Մասիս լրագիրը՝ իւր թուոյն մէջ որ 'ի 14 Դեկտեմբերի , այս կրօնափոխութեան վրայօք տարածուած լուրը բոլորովին անհիմն ըլլալը կըհաստատէ զօրաւոր փաստերով։

Բայց մեք չեմք զարմանար այսպիսի սուտ լուր մի տարածօղներուն վերայ . քանզի անոնք սովորութիւն ունին միշտ և իրենց պարծանք կը համարին Պապական կրօնը ընդունեցան ըսելու այն ամեն անձանց համար , որոնք դժբաղդաբար Եւրոպայի երկրի մը մէջկը մեռնին . ուր Հայոց Լուսաւորչական ուղղափառ եկեղեցի չգտնուելով ; կը պարտաւորին Հռոմէական կղերին օժանդակութեամբ կատարելու իրենց հոգեւորական վերջին պարտաւորութիւնները ։

Զմիւռնացի հանգուցեալ վսեմափայլ Յուսուփեան Պետրոս ամիրան ես ; որ Թիւեստուէ մօտ Կօրիցիա գիւղը մեռաւ 1846ին ; Վենետիկի Միխիթարեան Հօր մը ձեռօք հաղորդուեցաւ 'ի ներկայութեան իւր ազգականացը և Հայ բարեկամացը , առանց կրօնափոխութեան խօսք մի ըլլալու հաղորդուելու կէտը ։ Այսու ամենայնիւ այն ժամանակն ալ հրատարակեցին թէ Յուսուփեան Պետրոս ամիրան հռոմէական կրօնը ընդունած է իւր վերջին վայրկեանին մէջ։ Եւ աւելի հետաքրքրականը ու զարմանալին այն է որ՝ ոմանք այս բանը նոյն իսկ իւր ազգականացը հաւատացընել կ'ուզէին , գրեթէ բանի կերպիւ մը ։

Ուստի կըկրկնեմք, պէտք չէ որ զարմանամք երբ որ այժմէս նոյնպիսի կրօնափոխութեան անհիմն լուր մի տարածեալ կը տեսնեմք հանգուցեալ Տատեան վսեմափայլ Պօղոս-Պէյին համար , որ իւր մահկանացու ընթացքը Փարիզի մէջ կնքելով , թէպէտև իւր հոգեւորական վերջին պարտաւորութիւնները Լուսաւորչական Թէոդորեան Սարգիս վարդապետին ձեռամբ կատարեց , բայց որովհետև Միխիթարեան Հարք ոմանք ևս ներկայ էին , և անոնց օժանդակութեամբը կատարեցաւ Հանգուցելոյն հանգստեան կարգը , ուստի այժմ կ'ուզեն հաւատացընել ոչ միայն օտարականաց , այլև նոյն իսկ Հանգուցելոյն մահուանը ներկայ գտնուող ազգականացը , թէ վախճանեալ Պէյը պապական կրօնը ընդունեցաւ իւր մահուան վերջին կէտին մէջ։

Ցաւալի է ասաքէն՝ որ մեր Լուսաւորչական ուղղափառ Հայոց քրիստոնէավայել անխտրութիւնը այսպիսի անարժան կերպիւ կ'ընդունուի քաղաքակրթեալ և լուսաւորեալ կարծուած անձինքներէ ։

Հանգուցեալ Պօղոս-Պէյին մարմինը Դեկտեմբեր 14ին շաբաթ օրը գաղղիական շոգենաւով Մարսիլիայէն հասաւ 'ի Կ . Պօլիս . ուր Գալաթիոյ Ս . Լուսաւորչի եկեղեցին փոխադրեցաւ ։

Յիշեալ մայրաքաղաքին Եգզային Խառն վարչութեան կողմանէ աղերսագիր մի մատուցաւ Բարձրագոյն Դրան , խնդրելով ամենախոնարհաբար՝ որպէս զի օգոստափառ Սուլթանը բարեհաճի յատուկ հրովարտակ (իրատէ) մի շնորհելու , հանգուցեալ Պօղոս Պէյին մարմինը Գումգափուի մայր եկեղեցւոյն մէջ թաղուելու համար , ինչպէս որ հանգուցեալ Խաղեղ Յարութիւն ամիրային մարմինն ալանդ թաղուած է, յատուկ հրամանագրով՝ փառաւոր յիշատակաց արժանի Սուլթան Մահմուտ Խանին ։

Կը լսեմք թէ Յունաց պատրիարքարանի կողմանէ խնդրուած է, որպէս զի Յունաց քահանաներն ևս ներկայ գտնուին և աղէկից ըլլան հանգուցեալ Պէյին յուղարկաւորութեան հոգևոր հանդիսին , 'ի նշան յարգանաց և երախտագիտութեան . քանզի ըստ յայտարարութեան Յունաց պատրիարքարանին առ Եգգային վարչութիւնն մեր , Տատեան վսեմափայլ Պօղոս Պէյը՝ իւր կենդանութեան ժամանակը , շատ բարերարութիւններ ըրած է , թէ՛ քանի մի Յունաց եկեղեցեաց շինութեանը համար և թէ՛ այլ և այլ պարագայից մէջ մարդասիրութիւններ ցուցընելով 'ի նպաստ Յունաց ազգին ։

Հալէպէն հետևեալ նամակը յուղարկած են մեզ 'ի հրատարակութիւն .

Յարգոյ Տէր ,

Ուրախութեամբ կը լսեմք՝ թէ գերապատիւ Տ . Պօղոս Ս . արքեպիսկոպոսը , որ երկար ժամանակէ 'ի վեր տեղւոյս առաջնորդական բարձր և փափուկ պաշտօնը ըստ արժանւոյն վարելով վասն զի ամենեցուն սէրը և համակրութիւնը յինքն յանկուցած է , ազգային կեդրոնական երեսփոխանական ժողովոյ անդամոց մեծագոյն մասին ներկայութեան քուէից բացարձակ առաւելութեամբը յորդուելով՝ Կ . Պօլիս հրաւիրուեցաւ պատրիարքական գահը բազմելու . զոր բաղդին տարադէպ հողմերէն դիմադարձեալ երկու տարիէ հետէ իւր Տէրը կորսնցընելու դժբաղդութիւնը կը կրէր ։

Հոս երկարօրէն գովասանքներ գրելու բնաւ միտք չունիմք . միայն սա չափը կ'ըսենք որ՝ ազգային երախտագիտութիւնը իւր ընտրութեան մէջ բնաւ չսխալեցաւ . Նա մանաւանդ՝ երախտապարտ ըրաւ զԱզգը , իւրն բանիբուն և կենդանագիտ Հօվիւ եւ կառավար մը մատակարարելով . որուն անհուն ուսումնասիրութեանը անընկճելի վկաներ կրնան համարուիլ Զմիւռնիոյ կրկին վարժարաններն և թեմական դպրոցները , որոց յառաջադիմութեան ոգւով չափ կ'աշխատէր . եկեղեցիները՝ որոց բարեկարգութեան և պայծառութեան ամենայն նախանձաւորութեամբ կը հսկէր . քաղաքականի մասին ալ իւր տաղանդաւոր բանագիտութիւնը և իմաստուն հանճարը՝ որովով կարողացած է ամեն առեն , ամեն պարագաներու մէջ յաջողիլ պատկառելի ըլլալ և յարգուիլ օտարներէն ։ Ըսել է , Կ . Պօլսոյ երեսփոխանական ատեանը , Ազգին դդայմանցը հաւատարիմ թարգման ըլլալով , հաճեցաւ համակրութեան արժանի ընտրութեան մը ձեռնարկել , առաջին պարագայի մը մէջ իւր ազգասիրական սկզբանց Նշանաբանը կարդալով . . . . . . ։

Թէպէտև դժուարին է Զմիւռնացւոց համար այնպիսի անձն և բանիբուն Հօվիւէ մի բաժանուիլը , սակայն ընդհանուրին օգուտը կը խօսի , մասնաւորինը կը՝ երբ

յուէ . . . ։

»իցէ հովիւ . զոր ո՛չ կարեմ մի բառ միայն յերկարել Քո »սուրբ թագաւորութեանդ , վասն աղէտից ։ Եւ մեք յօրէ՝ »յորմէ հետէ զայսպիսի իրս լսեալ եմք , կսկիծ և տրտմութիւն և նեղութիւն չմեր ունիմք քան զայս՝ որ յայտնեցաւ կրեմք ։ Վասն որոյ հարկ եղև ինձ գրելու Աստուածապաշտ նորածին թագաւորութիւնդ շնորհաւորել ։ Եւ խնդրեմք 'ի Քէն բազմալի պաշտամօք , լո՛ր »աղաչանաց մերոց և խնդրուածոց . մի և մի եղիցի այսպիսի իր 'ի մէջի Ձերում , և մի ընկղմիլա 'ի վերայ միոջ , և խորան 'ի վերայ խորոյ . եղիցի սէր և խաղաղութիւն 'ի մէջի մերում ։ Քանզի Աստուած սէր է , և որ »կայ 'ի սէրն՝ բնակի յԱստուած , և Աստուած 'ի նմա . »քանզի կան բազումք , որք ո՛չ են անգէտ սիրոյս այս , »հակակաց բանիւք վճռին ընդ մեզ առեալ . Ես Պօ»ղոսեան եմ , և ես Ապօղոսեան , և միւս թէ՝ ես Կեփայեան՝ ։ Իսկ մեք զպատուէր սրբոյն Պօղոսի լսել հայցեմք »'ի Ձէնջ . ՝ Որք միանգամ 'ի Քրիստոս մկրտեցարուք , »զՔրիստոս զգեցեալ էք . չի՛ք խտիր՝ ոչ Հրէի և ո՛չ հեթանոսի , ո՛չ ծառայի և ո՛չ ազատի , ո՛չ արուի և ո՛չ իգի . զի ամենեքեան դուք մի էք 'ի Քրիստոս Յիսուս՝ ։ »Քանզի և 'ի մերում երկրի 'ի մեր միջավայր Փառանդ դաւանութեամբ քրիստոնեայք շատ կան . մեք յիրեանց »րան չեմք առել , քաւ լիցի , այլ իբրև զեղբայրս ընդունիմք և պատուեմք . այլև եկօղ պատրիկքն որ առ մեզ կան , որչափ մեր կարն է՝ պատիւ և մեծարանս կատարեմք »վասն սիրոյն Քրիստոսի ։ Նոյնպէս հայցեմք 'ի մեծութենէդ Ձերմէ՝ զիւրքրիկ հօտն զայն , այսինքն զազգս մեր , »խնամով և սիրով պահեսջիք վասն սիրոյ նախնեացն Քո , »և մի սուտախօսացաց բանիւք վրդովեսջիք զնոսա . »զի գրեալ է ՝ Զեղէգն ջախջախեալ մի՛ բեկցես , և զպատրոյգն առկայծեալ մի՛ շիջուցես՝ . զի անկեալ 'ի թագաւորութենէ և 'ի վերջին սարկութիւն եմք հասեալ . և ըստ Յորդոյ ձայնեմք առ Ձեզ . ՝Ողորմեցարո՛ւք ինձ , »ո՛վ բարեկամք իմ՝ . և մեք և ամենայն ազգս մեր հայցեմք »'ի յաղթնիակ բարերարէն Աստուծոյ , զի անփորձ և անսասան պահեսցէ զթագաւորութիւնդ Քո , և բազում իմաստութեամբ և մեծութեամբ լցուսցէ զՔեզ հոգեկան »և մարմնական առաքինութեամբ , որպէս երբեմն զմեծն »Սողոմոն և զԱստուածասէրն Կոստանդիանոս , և այսբազայց ամօք և յամեռամ ժամանակօք վայելեսցես զԱստուածապարգև թագաւորութիւն Քո որդւովք և զաւակօք , ընչիւք և ազգաւք , ծառայիւք և աղախնաւք »մինչև 'ի խորին ծերութիւն . և յետ աղցաւոր յաւիտենից՝ 'ի ժառանգել բնութեանս կեանք՝ դասեսցէ զՔեզ Տէր »ընդ սրբազան թագաւորաց՝ բազմեալ ընդ Քրիստոսի 'ի »աջմէն Հօր իւրոյ , յորում փառք և երկրպագութիւն »ընդ Հօր իւրում և Հոգւոյն Սրբոյ յարակայ խառնավանութեամբ անսպառ յաւիտեանս . ամէն» ։

Այժմեան Լեհացիք խելութեամբ հետեւում են իւրեանց նախնեաց գործոյը , և կամենում են ցուցանել՝ թէ իւքեանք հետեւողն են նոցա ։ Բայց հաւատացողը ո՞վ ։ Մենք՝ տեսանելով նոցա անցած գնացած և ներկայ ժամանակիս գործերը , չենք կարող հաւատ ընծայել և պաշտպանել նոցա , որպէս պաշտպանում է Կոստանդնուպօլսոյ մեր ազգային լրագիրներից մէկը ։ Նոքա անհետացուցին 40,000 Հայ տուն , նոքա յափշտակեցին մեր եկեղեցիքը , առնակոխ արին մեր փառքը ու պատիւը , և յետ այսորիկ կարո՞ղ ենք մենք լաւ խօսել նոցա վերայ և ջատագովել . . . ո՛չ և դարձեալ ո՛չ ։

Ահա՛ այսպէս , մեր պատուելի ընթերցողք , տեսէք դուք Լեհացւոց ցոյց տուած ապաշնորհութեան գլխաւոր պատճառն անհիմնութիւնը ։ Այսպէս իմացէ՛ք և միւսերը ։

Յարգոյ Տէր, խնդրանաս զի ջանիցէք բարեհաճութեամբ շնորհ ըրէք ներկայս Ձեր պատուական լրագրոյն միջոցաւ հրատարակելու, որ կը պարունակէ շատերուն խընդակցութեան և շնորհակալութեան ձայնից արձագանգն թարգմանօրէն, ուղղելով որոց որ արժան է։

Բերլին, 25 Նոյեմբերի 1863։ Մնամ Ձեզ, եայլն
Աշոտ Գ. Գալֆաեան։

ԵԳԻՊՏՈՍ

Աղեքսանդրիայէն և Գահիրէէն պատուաւոր և արժանահաւատ անձինքներէ գրուած նամակները կը ծանուցանեն, թէ յիշեալ երկու քաղաքաց մէջ ծագած ազգային երկպառակութեան և խռովութեան պատճառը՝ մի միայն Մանուէլ վարդապետն է. որ թէպէտև Եգիպտոսի առաջնորդ. գերապատիւ Գաբրիէլ սրբազան արքեպիսկոպոսին փոխանորդի պաշտօնիւ Եգիպտոս յուղարկուած է, այսու ամենայնիւ 'ի ըսկըզբանէ անտի իւր հոգևոր Հօրը ազգասիրական և խաղաղասիրական խրատուցը անհնազանդութիւն ցուցընելով, թէ՛ Նորին սրբազնութեան և թէ՛ ժողովրդեան վստահութիւնը և սէրը չկրցաւ ստանալ։

Իրաց այսցաւալի վիճակը Կոստանդնուպոլիս գըրուելով, կը լսեմք թէ Ազգային վարչութիւնը՝ ըստ ժամանակին, գրած է Մանուէլ վարդապետին, որ վերադառնայ 'ի Կ. Պօլիս, բայց անիկա զանազան պատճառանօք չէ ուզեր վերադառնալ։

Յայնժամ Գահիրէի ազգային երևելիները՝ բաց 'ի յերկուց, աղերսագիր մատուցեր են բարձրապատիւ փոխարքային՝ ձեռամբ վսեմափայլ Նուպար փաշային, դառնապէս գանգատելով ընդդէմ անխոհեմ և խռովայոյզ ընթացից Մանուէլ վարդապետին, և աղաչելով որ պարտաւորէ զնա վերադառնալ 'ի Պօլիս։

Յիշեալ վարդապետը՝ իւր անձնական տկարութիւնը պատճառ բռնելով, աղերսամատոյց եղեր է Եգիպտական կառավարութեանը որ թոյլ տրուի իրեն քիչ մը ժամանակ մնալ 'ի Գահիրէ, մինչև որ իւր առողջութիւնը հաստատուի։

Այս միջոցիս Մանուէլ վարդապետը յաջողեր է ազգային երկպառակութիւնը աւելցընելու, որուն պատճառը ո՛չ թէ սահմանադրութեան գործադրութեան արգելք դրուիլն է, որուն ամենևին դէմ կեցած չունի գերապատիւ Գաբրիէլ արքեպիսկոպոսը, այլ յիշեալ վարդապետին անհնազանդ և անխոհեմ ընթացքը և անոր գաղտնի հնարքն են։ Եգիպտոսի Հայ հասարակութիւնը մեծ և պզտիկ, 'ի սկզբանէ անտի գոհ են իրենց ծերունազարդ պատկառելի Առաջնորդէն։ Անհիմն է նաև այն խօսքը թէ "Նորին սրբազնութիւնը քանի մը տարիէ 'ի վեր Ս. Երուսաղեմի վանուց յատկացեալ եկամուտները գրաւեր է"։ Քանզի Գաբրիէլ սրբազանը իւր անձնական դրամն անգամ, Եգիպտոսի եկեղեցեաց, հիւանդանոցաց և դպրատանց բարեկարգութեանը ու յառաջադիմութեանը համար ծախք կ'ընէ. որոց նուիրուած է նաև Ս. Երուսաղեմի վանուց եկամուտները, Եգիպտոսի ազգային վարչութեան որոշմամբը։

Ահա այս օրինակ են մեր տեղեկութիւնները, զորս ստացանք մեծարգոյ և արժանահաւատ անձինքներէ. որոնք՝ կը լսեմք թէ, ուղղակի գրած են նաև առ մեծարգոյ ազգային Վարչութիւնն 'ի Կոստանդնուպոլիս, խնդրելով որ օր յառաջ Մանուէլ վարդապետը ետ կանչուի Եգիպտոսէն, որպէս զի կարելի ըլլայ այժմեան ազգային ցաւալի խռովութեան առաջքը առնուիլ շուտով։

Կոստանդնուպոլսէն կը գրեն մեզ.

Վսեմաշուք Տատեան Պօղոս—Պէյին՝ Գումգափուի մայր եկեղեցւոյն մէջ Թաղականին համար խնդրուած կայսերական իրատէն շնորհուելով, անցեալ ուրբաթ օր Դեկտեմբերի 20ին Ղալաթիոյ սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ Հանգուցելոյն հոգւոյն հանգստեան համար հանդիսաւոր պատարագ մատուցուեցաւ, անոր մարմինը պարունակող սևազգեստ դագաղը, ուղեկցութեամբ սրբազան պատրիարք Հօր, վեց եպիսկոպոսաց, երկու հարիւրէն աւելի վարդապետաց և քահանայից, բազմաթիւ դպրաց ու անհամար ժողովրդոց, արտաքոյ կարգի փառաւորութեամբ մինչև Ղալաթիոյ կամրջին գլուխը բերուեցաւ. և անկէց յատուկ շոգենաւով Ենի Գափուի սուրբ Թադէոս և Բարթուղիմէոս եկեղեցին փոխադրեցաւ։

Դեկտեմբերի 22ին կիրակի օրը՝ յիշեալ եկեղեցւոյն մէջ 'ի ներկայութեան բազմաթիւ ժողովրդեան հանդիսաւոր պատարագ մատուցուեցաւ, որուն լմըննալէ ետև վսեմաշուք Պէյին մարմինը ամենափառաւոր հանդիսիւ Գումգափուի մայր եկեղեցին բերուեցաւ. և այնտեղ դագաղը բացուելով՝ Հանգուցելոյն զմռսեալ մարմինը՝ ըստ խնդրոյ բարեպաշտ հասարակութեան, ցոյց տրուեցաւ ամենուն երկու ժամի չափ. քանզի կասկածը շատերուն սիրտը մտած և ձայն մի տարածուած էր թէ Մխիթարեան Հարք Հանգուցելոյն մարմինը Փարիզ պահելով, պարապ դագաղը յուղարկած են 'ի Կոստանդնուպոլիս։

Այս կերպիւ, ժողովրդեան կասկածը կատարելապէս փարատուելով, վսեմաշուք Տատեան Պօղոս—Պէյին մարմինը հոգևոր փառաւորութեամբ ամփոփուեցաւ իրեն յատկացեալ մարմարեայ շիրմին մէջ։

ՁԱՆ[illegible] ԼՈՒ[illegible]

Զմիւռնիա, 28 Դեկտեմբեր։

Քաղաքիս անդորրութիւնը և բարեկարգութիւնը կը շարունակուի միշտ մարդասիրական գործունեայ խնամօք ընդհանուր կառավարչին մերոյ վսեմափայլ Ահմէտ փաշային, որ իւր առնչական անխոնջ ջանիւքը անդադար հոգ կը տանի իւր կառավարութեանը յանձնուած ժողովրդոց ամեն կերպ բարեկեցութեանց վերայ։

—Մեծարգոյ քիր Ա. Զիլամալու, որ Յունաստանի հիւպատոսն է 'ի քաղաքիս, տարիէ մը աւելի իւր մասնաւոր գործոց համար Աթէնք մնալէ ետև, անցեալ շաբթու վերադարձաւ իւր պաշտօնը շարունակելու։

— Նորոգեան Եղբօրդին հրամանաւորակը, մօսիւ Լուի Լըռու ասպետը՝ որ Կայսեր խորհրդոյ քարտուղար և թարգման է, ու շատ տարիէ 'ի վեր Իզմիրի Գաղղիոյ ընդհանուր հիւպատոսարանը կը վարէր, վեհափառ Կայսեր հիւպատոսը անուանեցաւ 'ի Սիրա, ու անցեալ շաբթու մեկնեցաւ յիշեալ կղզին երթալու։

Մօսիւ Լըռու ասպետը՝ իւր մարդասէր քաղցր բնաւորութեամբը, իւր բազմահմտութեամբ փորձառութեամբը երկրին գործոցը վերայ, և մանաւանդ իւր յօժարամիտ պատրաստութեամբը մեծին և փոքուն ծառայութիւն մատուցանելու ու զամենքը շնորհապարտ ընելու, կարող եղած էր հասարակաց համարումը և համակրութիւնը կատարելապէս ձեռք բերելու. ուստի իւր բազմաթիւ բարեկամները թէպէտև ուրախացան յիշեալ մեծարգոյ Ասպետին պաշտօնական այս յառաջադիմութեանը վերայ, սակայն անոր մեկնիլը ճշմարիտ ցաւ պատճառեց ամենուն։

—Հալէպի Գաղղիոյ հիւպատոսի պաշտօնը մօսիւ Պէրդրանին յանձնուեցաւ, որ առայժմ Կիպրոսի մէջ նոյն պաշտօնը կը վարէ։

— Անգղիական ընկերութիւն մի առաջարկած է Բ. Դրան, որ Իզմիրի մաքսատունէն սկսեալ մինչև Փունթա կոչուած հրապարակը երկաթէ ուղիղ գծիւ, ծովը լեցնելով, 25 կանգուն լայնութեամբ շինուի փողոց մի ձգէ ծովեզերքը, և միւս լեցուած տեղուանքը վաճառէ յօգուտ իւր՝ ծովեզերեայ տանց տէրերուն. և եթէ սոնք ծախու առնել չուզեն, ուրիշներուն տայ։

Քաղաքիս ընդհանուր Կառավարչին հրամանօքը՝ ծովեզերեայ տանց ամեն տէրերը անցեալ շաբթու տեղական կառավարութեան պալատը գումարուեցան, որ այս առաջարկութիւնը հաղորդուեցաւ անոնց։ Թէպէտև առաջարկութիւնը՝ ըստ [ինքեան] շատ գեղեցիկ և օգտակար է, սակայն եթէ Անգղիական ընկերութեան մի ձեռօք 'ի գործ դրուելու ըլլայ՝ շատ սուղի պիտի նստի ծովեզերեայ տանց տէրերուն. անոր համար առաջարկեցին որ իրենք՝ իրենց ձեռօքը շինեն զոր ինչ Անգղիական ընկերութիւնը պիտի շինէ։

Այս որոշումը ըլլալէ և ընդունուելէ ետև, յիշեալ ծովեզերքը տուն և ուրիշ անշարժ ստացուածք ունեցողները, որոնք ըստ մեծի մասին Եւրոպացիք են, ամենքն ալ գումարուեցան Քազէն Անկլէ կոչուած՝ վաճառականաց ժողովարանը. ուր յետ երկար բանախօսութեանց և քննութեանց, քանի բանիբուն անձինքներէ բաղկացեալ մասնաժողով մի կազմուեցաւ. որ հոգ պիտի տանի այս շինութեան ճանապարհին ձևը հանել և ուրիշ պիտոյից վրայօք տեղեկութիւններ տալ։

— Գերապատիւ Զիլինկիրեան տէր Յակոբ վարդապետը, ըստ տնօրէնութեան ամենապատիւ տէր Պօղոս սրբազան պատրիարքին և հոգևոր առաջնորդին մերոյ, փոխանորդական պաշտօնիւ Կոստանդնուպոլսէն հասաւ Իզմիր այսօր. ուր արժանաւոր յարգանօք ընդունուեցաւ ազգային մեծարգոյ Վարչութենէն։

Կը յուսամք թէ յիշեալ բանիբուն Վարդապետը՝ իւր խոհեմ ընթացքովը, կարող պիտի ըլլայ՝ մեր ամենապատիւ սրբազան Առաջնորդին իւր վրայ ունեցած վստահութիւնը արդարացնել։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

ԷԼԻՖ ՃՈՒՋԻ կամ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ

Հասարակ ընթերցման համար շատ օգտակար՝ ութածալ գրքոյկ մի է 'ի պետս տղայոց եւ նոր սկսողաց, ու 3—4 գիրքի տեղ կը բռնէ Թուրքերէն սովրելու համար։

Այս պատուական գործը՝ մեծարգոյ մօսիւ Ն. Մալուֆ գրագիտին աշխատութիւնն է, վերստին տպուած մաքուր տպագրութեամբ։

Կը վաճառուի Իզմիրի մէջ մօսիւ Գասըլեան գրավաճառին խանութը, որ 'ի Սինան օղլու խանն։

ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԴԵՂ ՄԻ

Սպեղանի Թովմայի Հօլօուէյ։

Կ'ըսեն թէ մարդկային մնաց ամեն արտադրութիւնները ժամանակ մը տևելէ ետև, նոր գիւտեր անոնց տեղը կը բռնեն։ Բայց այս խօսքը այս դեղին չվերաբերիր. վասն զի օրուան մը համար չէ, այլ մշտատև է անոր ներգործութիւնը. ըստ որում արեան մէջ եղած հիւանդութեանցը մասներ կը ջնջէ և բժշկութեան արհեստն ալ անկէց աւելի բան մը չկրնար ձեռք բերել։ Այս սպեղանին մորթ և մարմնոյն մանրաթելերուն մէջէն անցնելով, ինչպէս որ հողը ծակոտից ջուր մը կանցնի, կերթայ կըզանէ խոյլ պարանոցի, օձիկ, ուռոյցք և քաղցկեղ չըսուած ախտերուն արմատը, նմանապէս գէշ վէրաց և պալարներու ծնացորդաց որ արեան շրջաբերութիւնը կաւրեն, և անոնց ապականութիւնը անհետ կընեն։

Ցաւ սրունից։

Հօլօուէյի սպեղանին ամեն դէպքերու մէջ կը բժշկէ սրունից (պալարը) ցաւերը թէև քանի տարուան ըլլայ։ Որչափ կարծր գունաթափ և ուռեցած ըլլայ մարմինը, այս ախտը չկրնար դիմանալ, եթէ յիշեալ սպեղանին օրը երկու անգամ առատապէս դրուի ցաւած տեղը և ալեկ մը չփուի։ Յետոյ նոյն սպեղանիէն լաթի մը վրայ շատկեկ քսելով ցաւած տեղը ծածկելու է։ Այս կերպիւ եթէ շարունակ հոգ տարուի, վատառողջ հիւթերը դուրս կելլեն. վէրքերը քիչ ժամանակուան մէջ յարմարոց անոր կը բժշկուին և սրունից միւս մասերը իրենց բնական երևոյթը դարձեալ կըստանան։

Հին վէրք, խոց և քաղցկեղ։

Խոյլ պարանոցի, և ուրիշ խոցերը, որչափ և հնացեալ ըլլան, շուտով կը բժշկուին Հօլօուէյի սպեղանին և դեղահատերը գործածելով։ Այս դեղին ներգործութիւնը պալարաց և շարաւալից քաղցկեղաց վրայ գրեթէ հրաշալի է. քանզի առջի բերանը անոնց վրայէն կըհանէ զթոյնը որ զխոցը կըբանեցընէ միշտ. և հետևաբար կը բժշկէ զանոնք։

Կծկուած ջլաց և կարծրութիւն 'ի յօդուածութիւնս (օյնաք եէրի)։

Այս ախտերն ևս շուտով կը բժշկուին Հօլօուէյի սպեղանիով. որ իւր ներգործութեամբը երևելի հանդիսացաւ նաև անդամալուծութեան շատ դէպքերու մէջ։

Տեռատեսութիւն։

Այս սպեղանին տեռատեսութեան (մայասըլ) ամենէն վտանգաւոր դէպքերը կը բժշկէ, եթէ գործածեն զայն ինչպէս որ պատուիրեալ է ծանուցագրոյն մէջ։

Մորթային հիւանդութիւնք։

Խոցաւորները (գաշընթը), չոր տրամոր յարձակումները և մորթոյ մոլեգին ամեն գէշութիւնները անպակաս կըլլան քանի մը անգամ այս սպեղանին քսելով։ Դուրս տալը սովորաբար տրտնջմութեան պատճառ կըլլայ, և ըստ որում այս սպեղանին ներս մտնելով կըբանայ մարմնոյն ծակոտիք և կըցրուէ զայրոյթը, ու կըփակէ հիւանդութիւնն անհետ կըլլայ։ Այն տղեկները, որոց երեսը և բերանները աղեղուկ են մորթային հիւանդութիւններով, կրնան առանց վախնալու զորաւոր դեղը գործածելով, շուտով անհետ ընել նոյն տգեղութիւնները և դարձեալ ձեռք բերել մորթոյն բնական գոյնը և կակղութիւնը։

Այս սպեղանին յատկապէս օգտակար է հետևեալ ախտից։

Ուռոյցք։ Քաղցկեղ (չիբիբնէ)։ Կորուածք։ Գեղձերն կամ ջղերու մկանաց կամ ջլաց (սինիր չէքիլմեսի)։ Կոշտաց (նասըր)։ Խօթութիւնք մորթոյ։ Յօդացաւութիւն։ Խաղաւարտ (չըպան)։ Ջերմողութիւն (սըրգա)։ Նեղաբերան և լայնախոր վէրք (ֆիսթիւլ)։ Ոտնացաւութիւն (նիգրիս)։ Սերմնակաթութիւն (պէլ սօվուգլուղու)։ Քոս։ Լեարդի հիւանդութիւնք։ Խոյլ պարանոցի։ Ցաւ պարանոցի։ Ափրոդիտեան ախտք։ Դող ցաւագին (թիք տուլուրէօ)։

Այս սպեղանին, որ կը շինուի զանոնք գանողին անձնական վերակացութեամբը, անոր ընդհանուր գործարանաց մէջ կը ծախուին 'ի Լոնտոն Սթրէնտ կոչուած թաղը թիւ 244. և 'ի Նիւ Եորք Մէյտըն Լէն թաղը թիւ 80։ Իսկ ուրիշ երկիրները, իւր գործակալաց քով կը գտնուին. որոց անունները հետևեալներն են. Իզմիր՝ Իգար Ֆրեր. Կոստանդնուպոլիս Ա. Սթամփա և Ֆ. Տէլլոստօ. Աղեքսանդրիա՝ Ֆ. Բէլլին. Խամայի՝ Կոլլարտ. Քիոս կղզին՝ Ճ. Սթիֆովիչ. Մալթա՝ Է. Միւյր. Պէյրութ՝ Եմիլ Վուրա։

Յիշեալ սպեղանիին տուփերը զանազան մեծութեամբ են և կը վաճառուին 9. 22, 33, 88, 176 և 264 ղուռուշի խըրաքանչիւրը, և ամեն մէկուն մէջ հայերէն լեզուաւ ծանուցագիր մը կայ, որ այս սպեղանիին գործածութեան վրայօք մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ